

De la resistència emprenedora a la plenitud exigent

SALVADOR CARDÚS

Membre de l'IEC

(Secció de Filosofia i Ciències Socials)

L'Institut d'Estudis Catalans, fundat ara fa cent cinc anys, fou creat —com escrivia el nostre president en el catàleg de l'exposició commemorativa del centenari— «per al conreu científic, al més alt nivell, de la cultura i el coneixement dins de la comunitat nacional catalana». Ara bé, com també es deia en l'escrit, aquell IEC s'inspirava en el desig de construir un país a imatge i semblança del que feien les nacions completes. Es tractava de dotar-lo de les institucions necessàries per a «fer de Catalunya un país normal», com havia demanat un altre membre distingit de l'Institut, l'historiador Ferran Soldevila. La nostra nació existia, i ha continuat existint, només en el pla de l'ambició, però no en el del poder polític que ja fa molts anys que ens hauria correspost per modernitat social, fortalesa econòmica o vigor cultural. Mentre arreu del món els estats creaven biblioteques, universitats o museus nacionals, aquí, mancats d'aquest instrument, Enric Prat de la Riba partia d'una modesta Diputació Provincial per a aconseguir resultats similars.

L'IEC és, doncs, un exemple més d'aquesta tossuda voluntat de supervivència —i d'aspiració a la «normalitat». És a dir, una altra de les moltes institucions que en l'estratègia del «com si» —del «com si fóssim un país normal», és a dir, com si fóssim una nació amb els atributs dels que només la pot dotar un Estat— han trobat la gran fórmula de combat propositiu, emprenedor i innovador, que ens ha permès superar les més grans adversitats i arribar vius —per no dir que amb prou bona salut— fins on som.

Recordo aquesta circumstància fundacional de l'IEC perquè ara mateix, i segons totes les evidències, som davant d'una nova oportunitat, veritablement excepcional, per a culminar definitivament aquest llarg i costerut camí del «com si» i entrar en un «ara sí». És a dir, tot fa pensar que hi ha possibilitats reals d'entrar en un estadi de plenitud nacional, que hauria de ser, després de tant anar costa amunt,

un nou temps que podríem anomenar de nacionalitat planera (o, si el president de la Secció Filològica em permet el neologisme, de «planitud» nacional...). Si ara som on som, és gràcies a aquesta història bastida sobre la paradoxa d'una «resistència emprenedora», un veritable contrasentit conceptual i, fins i tot, una mena d'oxímoron, però que per imprevisible ha estat la clau de l'èxit del que —la prudència, que no les dades, m'obliga a emprar encara el condicional— podria arribar a ser una «impossibilitat» històrica finalment vençuda. (Ja fa molt temps que vaig advertir que una «impossibilitat probable» com la independència, per difícil que fos, sempre seria preferible a una «possibilitat improbable», com el federalisme o l'Espanya plurinacional.)

Però, quines són aquestes evidències que ens han fet passar, a tants catalans, d'aquella «impossibilitat probable» a parlar ara de «possibilitats reals» o d'«oportunitats definitives»? Doncs, per damunt de tot, el fet que la independència, malgrat les resistències òbvies i subtils que hi han posat tots els grans poders fàctics enfilats dalt del *punte aéreo* —el que Toni Soler ha qualificat de «Santa Aliança»—, s'hagi situat en el primer lloc de l'agenda política del país sobre una base veritablement popular. I no pas ara, circumstancialment per l'escuma que pugui fer la celebració d'un Onze de Setembre embravit, sinó de manera continuada i cada vegada més sòlida des de fa ben bé cinc o sis anys. Particularment, m'agrada situar el punt de partida de la nostra particular «primavera sobiranista», el nostre deixondiment, en la crida que ens va fer un altre il·lustríssim membre de l'IEC, l'enyorat Joan Solà, en el vibrant article «Plantem cara», de l'*Avui* (28 de desembre de 2006), arran de la imposició capriciosa i provocativa del Govern de Madrid d'una hora més d'espanyol a totes les escoles del país. Encara teníem oberta la ferida del debat estatutari, i no tenien cap mirament a burxar-hi. Però, és clar, va ser la manifestació del 10-J del 2010, organitzada per Òmnium Cultural, la que ens va acabar de treure la son de les orelles. Des del fracàs de l'Estatut del 2006 —sí, aquell que ens havia de dibuixar un nou horitzó per als propers vint-i-cinc anys!— i, més particularment, doncs, des de la Sentència del Tribunal Constitucional del 2010 que el rematava —ara que tornen els toros a la televisió espanyola, diríem que els *maestros* togats li van clavar la *puntilla*—, la consciència que no existia cap altre camí que no fos el de la plena sobirania s'ha estès com un regueró de pólvora encès. Certament, el pronòstic alarmant que un fracàs d'aquell Estatut produiria una frustració tan enorme que tardaríem anys a recuperar-nos-en, s'ha demostrat absolutament injustificat. Tot al contrari, és d'aquell fracàs que n'ha sortit aquest desvetllar d'ara.

Acceptem, si voleu, que el 2004, el 2005 o el 2006 calia esgotar totes les oportunitats d'entesa amb Espanya, com ara potser a alguns encara els cal comprovar que tampoc no és possible signar-hi cap mena de pacte fiscal —que tampoc no acabarien complint— per a acceptar que no té sentit allargar més l'agonia d'una relació

sentenciada a mort. Acceptem també que no tothom ha arribat a la mateixa constatació a la mateixa hora i que cadascú necessita recorreguts més o menys llargs segons el punt de sortida. Però sigui on sigui cadascú, ara mateix, la referència comuna és la hipòtesi d'una Catalunya independent. Ara tothom queda situat al mapa per la proximitat o llunyania en relació amb aquestes coordenades, i és en relació amb aquest punt d'intersecció que s'ha de justificar. Fins i tot els partits més grans, de Govern o no, es veuen obligats a prendre posició en relació amb l'únic projecte que, ara per ara, pot rebre el qualificatiu de veritable horitzó nacional. Si n'hi ha d'altres, d'horitzons —altres que no facin riure—, ningú no explica quins són. Ja em perdonaran que, en un marc acadèmic tan erudit com aquest, tingui la gosadia de donar suport a la meua tesi d'un desvetllament promogut per la voluntat tenaç d'uns quants amb una citació d'autoritat extreta d'un programa de televisió. Però fa uns anys, mentre veia la quarta temporada de la coneguda sèrie *The West Wing*, creada pel guionista Aaron Sorkin, vaig prendre nota de l'afirmació que hi feia un dels protagonistes, que si no m'equivoco era Martin Sheen fent de president dels Estats Units: «No dubtis mai que un petit grup de ciutadans reflexius i compromesos puguin canviar el món».

Esdevindria feixuc fer ara una relació extensa de tots els fets que certifiquen aquesta centralitat popular i política del debat independentista. No esmentaré cap dels molts noms significatius de la vida política i intel·lectual del país que han fet públic el seu canvi de perspectiva, el seu particular camí de Damasc i la corresponent caiguda del cavall. Tampoc no puc relacionar el nom de totes les organitzacions cíviques que han sorgit del 2006 ençà amb voluntat de difondre la nova esperança, perquè ja en tinc identificades gairebé un centenar i mig. I, certament, les xarxes socials han proporcionat uns espais de llibertat d'expressió sense els quals res del que ara veiem seria possible. Un dia ho hauríem d'estudiar amb la profunditat i el rigor que pertoca a aquesta institució. Però potser n'hi hauria prou d'esmentar el fenomen de les consultes populars per la independència capaces d'aplegar, en divuit mesos, cinc-cents cinquanta municipis i una mitjana superior a un vint per cent de participació ciutadana. Un moviment, d'altra banda, que va ser capaç d'organitzar en aquest període al voltant de tres mil cinc-cents actes públics. (Per cert, en un recompte realitzat recentment, hem comprovat que entre el gener i el juliol d'aquest any, i només per part de cinc de les organitzacions més dinàmiques, s'han celebrat una mitjana de cinquanta activitats sobiranistes setmanals.) I posats a esmentar fets consistents, sense poder garantir l'exhaustivitat, tinc registrada la publicació des del 2006 d'una mitjana de més de setze llibres anuals estrictament dedicats a reflexionar sobre les possibilitats, les dificultats o els avantatges de la independència. No és gens estrany que, des de principi d'aquest any, totes les enquestes donin resultats semblants de resposta afirmativa davant la hipòtesi d'un referèndum sobre la independència: més d'un cinquanta per cent a favor, en

creixement, i just poc més d'un vint per cent en contra, i en descens. Traduït a les urnes, el vot afirmatiu superaria el seixanta per cent.

No es tracta de precipitar-nos i dir blat sense que sigui encara al sac. Que s'ha-gi obert una porta no significa pas que hom tingui el coratge final de travessar-la, que no se'ns tanqui al darrer moment —sobretot si ens ho rumiem massa— o, fins i tot, que, un cop passat el lllindar, notem que la llibertat és una responsabilitat molt més dura de portar que l'esclavatge d'ara, i ens fem enrere. La història de la humanitat en general, i de l'independentisme recent en particular, n'ofereix prou mostres. Però s'ha de ser cec, o voler-ne ser, o tenir la necessitat de ser-ho, per no adonar-se que en tancar-se la reforma de l'Estatut del 2006 el gran cop de porta de la Sentència del Tribunal Constitucional del 2010 en va obrir una altra que portava a deixar de buscar la solució allà on no havia estat mai —ara ens ho deien ben a la clara— i que potser, sense voler-ho del tot, ens empenyia a passar pàgina, per anar a buscar allò a què mai no hauríem d'haver renunciat: a ser un estat independent. O, per als primmirats, a ser un estat tan interdependent com qualsevol altre estat d'aquests que defensen i celebren la seva sobirania amb un urc que ningú no discuteix pas.

Francesc Cambó va escriure que «Hi ha dues maneres segures d'arribar al desastre: una, demanar l'impossible; l'altra, postergar l'inevitable». I som exactament en aquest trànsit de passar de l'impossible a l'inevitable. Certament, les circumstàncies actuals ens porten, si no hi som de ple, a un nou període de transició entre una vella fórmula política —l'autonòmica—, que Espanya ja ha donat per acabada, i una altra, en la qual la independència es mostra cada dia amb més claredat. Gairebé tothom ja reconeix que la independència és possible —incloent-hi el president de la Comissió Europea, Durão Barroso—, però a alguns catalans encara els falta el convenciment que sigui inevitable. I és just aquesta indecisió la que, qui sap si no és en l'expressió massiva del poble d'aquesta tarda, trobarà resposta. El cas és que, des d'un punt de vista polític, ara entrem en el moment més delicat de tots dins el procés que hem iniciat. De com es faci la transició, dels temps, de les paraules, dels gestos, de les expectatives que creï, en dependrà no tan sols l'èxit o el fracàs inicial, sinó la naturalesa i el futur del que n'esdevingui. Mireu si no el preu altíssim que s'ha pagat per una mala transició a la democràcia a Espanya, feta per a contentar-nos i, alhora, per a fer-nos desaparèixer com a nació. Ja ho havia advertit amb una clarividència extraordinària l'illustringuït membre d'aquesta acadèmia, l'honorable Heribert Barrera, el 8 de maig de 1978 a la Comissió Constitucional del Congrés de Diputats, en la discussió de l'Avantprojecte de Constitució espanyola, quan denunciava que «l'Estat espanyol persisteix en el greu error de no restituir l'essencial de la seva sobirania a cada una de les nacions que l'integren». I acabava la seva valenta i implacable intervenció amb aquestes paraules: «a Espanya res de bo ni de durable no podrà

fer-se si els catalans quedem ressentits i ens sentim una vegada més discriminats i defraudats».

No és fàcil mantenir el cap fred i resistir-se a l'eufòria ara que vivim l'excitació per la Diada d'avui, i que passarà a la gran història no tan sols del nostre país, sinó de l'Europa del segle XXI. Però sense voler aigualir cap festa, crec que també és obligat adonar-se que l'acte que estem celebrant ara mateix, o la manifestació de la tarda, o encara els gestos de suport que anem donant a aquest gran debat nacional, són fonamentalment accions de compromís patriòtic. Els qui ho volen menystenir afirmen que el que veurem d'aquí a poques hores no és altra cosa que una expressió confusa de malestar, una mena de manifestació de gent empenyada que surt al carrer a esbravar-se, com ha passat en altres ocasions. S'enganyen i no ens enreden: això que veurem aquesta tarda als carrers de la capital del país, per damunt de tot i en primer lloc, hauria de ser i estic convençut que serà un acte de compromís responsable i d'exigència amb nosaltres mateixos. Ningú, o gairebé ningú, no pot ser tan malpensat com per a retreure'ns que quan es diu que la independència és possible, vulguem dir que és fàcil. Si s'emprèn aquest camí, vindran dies de moltes dificultats, perquè la independència no ens caurà del cel només perquè algú la proclami des d'un balcó ni des d'un Parlament de sobirania intervinguda. La independència és un procés que demanarà una gran serenitat i molta fermesa, que portarà adversitats i posarà a prova, ara sí, la nostra capacitat de resistència. Però jo m'afegeixo a la reflexió que feia Ferran Cuito en una carta del 1941 al seu bon amic Nicolau d'Olwer, membre molt destacat de la nostra institució: «La meva confiança no neix de girar la cara a l'adversitat, sinó de capbussar-m'hi».

Estic segur que els meus col·legues de l'IEC saben perfectament que som davant de l'ambició més gran que mai es pugui proposar una nació, perquè no hi ha ambició més alta —ni responsabilitat més gegantina— que la de la llibertat, i que en el nostre cas té nom i es diu independència. Tot va molt de pressa, però és cert que res no ha de passar necessàriament. En tot cas, si ho volem, cal fer que passi! I per tal que passi, encara som en la fase d'aconseguir reunir una majoria de catalans que entenguin les raons que ens han dut fins aquí i, sobretot, que estiguin disposats a fer el sacrifici necessari. Encara hi ha molta feina a explicar que una Catalunya independent ha de ser una Catalunya encara més acollidora del que hagi pogut ser fins ara, i que si hem estat oberts en la feblesa, encara ho serem més en la fortalesa. Cal que se sàpiga que el país que volem no es construirà pas sobre una identitat nostàlgica i a la defensiva que miri el passat sinó mirant endavant i sobre la identificació de la majoria en un gran projecte de futur que sigui el que els faci catalans. Hem de tenir ben clar que no podem exigir a ningú que per a participar d'aquest projecte de país complet i normal s'hagi d'esqueixar sentimentalment, fent-lo triar entre si estima més el pare o la mare: la doble nacionalitat pot ser un bon instrument d'adhesió que no forci trencaments emocionals.

És imperiós que s'entengui que no som separatistes, sinó tot el contrari, que volem prendre la decisió de participar en igualtat de condicions i de responsabilitats junt amb els altres països, especialment d'Europa. Que la independència és, precisament, un pont cap als altres. Com sovint ha recordat l'amic i col·lega d'aquesta casa Xavier Rubert de Ventós, per a abraçar-se cal ser dos, fins i tot per a abraçar-se amb Espanya, que també ho voldrem fer. En definitiva, ens hem de convèncer a nosaltres mateixos que volem una Catalunya sobirana, no pas per a ser més rics, sinó per a ser socialment més justos, econòmicament més pròspers i més rigorosament democràtics. La volem per a anar pel món amb dignitat i per a ser-hi admirats, tal com ja escrivia Ramon Muntaner fa gairebé set-cents anys en la seva Crònica —i ens recordava el bon amic i ara president de la Secció Filològica Isidor Marí el 1987, en unes memorables jornades a Vic—, quan deia que ja érem reconeguts en tot el món perquè no hi havia cap altre poble regit amb tanta justícia, enlloc no es podia prosperar tant ni enlloc com aquí el poble se sentia tan atès pels seus governants.

Amics i col·legues, crec que no és agosarat que acabi aquest parlament demanant que l'Institut d'Estudis Catalans reflexioni amb una certa urgència sobre el paper que ha de tenir en aquestes hores decisives per als catalans. Crec que sóc prou conscient de les dificultats que comporta fer-ho. L'àmbit de la nació completa, que és el nostre, els Països Catalans, dividit per circumstàncies polítiques tan diverses i fins contradictòries, demana molta i molta intel·ligència. També sé perfectament que, a títol individual, el procés actual no s'explicaria sense la participació activíssima de tants i tants membres de l'Institut. Però jo us pregunto: pot l'IEC sostroure's al compromís de participar com a tal i de manera activa en el procés que culmina el motiu pel qual va ser creat? Quin paper mereixerem i se'n reconeixerà dins el nou Estat si ara no assumim la responsabilitat que tenim de contribuir, amb tota la nostra ciència i tot el nostre coneixement, amb tota la nostra força institucional i simbòlica —i també amb tota la nostra passió—, a fer-lo possible? Potser em considerareu imprudent, però com deia Eugeni Xammar, «tractant-se de les coses de Catalunya, jo no prenc mai precaucions».

Buscant antecedents il·lustres que ens il·luminin, he trobat aquest article del 1897 que Joan Maragall —òbviament, membre de l'Institut— no va donar mai a publicar, titulat «La independència de Catalunya», de fa cent quinze anys, i en el qual escrivia: «El pensament espanyol és mort. No vull dir que no hi hagi espanyols que pensin, sinó que el centre intel·lectual d'Espanya ja no té cap significació ni eficàcia dintre del moviment general d'idees del món civilitzat». (Per cert, la manca de resposta espanyola a declaracions recents com les del coronel Alemán o a les falsedats del president extremeny José Antonio Monago, fa pensar, realment, si no en la mort, en una profunda somnolència!) I Maragall afegia: «Per això, nosaltres, que tenim cor de seguir dintre d'aquest moviment general, hem de creure

arribada a Espanya l'hora del *campi qui puga*, i hem de desfer-nos ben de pressa de tota mena de lligam amb una cosa morta».

I Enric Prat de la Riba va deixar escrit en un article a *La Veu de Catalunya* del 22 d'agost de 1899, titulat «Nacionalisme català i separatisme espanyol», que no érem pas enemics d'Espanya ni l'haviem de combatre sempre que Catalunya hi pogués trobar una vida de llibertat i progrés. Però afegia: «Ara, si voler per Catalunya llibertat, civilització, benestar, és anar contra Espanya, anem contra Espanya; si desitjar institucions de la terra, compostes per gent de casa, amb plena llibertat d'acció per regir els nostres interessos, és anar contra Espanya, anem contra Espanya; si conservar i fer viure el nostre dret i reposar en el seu lloc d'honor la nostra llengua és anar contra Espanya, anem contra Espanya; i no sols hi anem, sinó que hi hem anat i hi anirem sempre». Vet aquí el pensament de qui va fer possible l'IEC.

En qualsevol cas, i siguin quines siguin les nostres deliberacions i decisions finals, no oblidem el consell que donava el qui va ser, també, il·lustre membre d'aquest Institut d'Estudis Catalans, Ramon Trias Fargas, pocs mesos abans de morir:

Tingueu la humilitat de la saviesa.
Tingueu el coratge de la justícia.
Tingueu la fe del patriotisme.
Tingueu la generositat que mereix la victòria.
Sobretot, tingueu esperança, ara i sempre.

Salvador Cardús pronunciant el discurs patriòtic,
al pati de la Casa de Convalescència, seu de l'IEC (2012).

Salvador Cardús i Ros (Terrassa, 1954) és doctor en ciències econòmiques per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Començà a treballar en l'equip de recerca Investigacions en Sociologia de la Religió (ISOR) i publicà els primers llibres *Plegar de viure. Un estudi sobre els suïcidis* (1988) i *Les enquestes a la joventut de Catalunya* (1992), ambdós en col·laboració amb Joan Estruch. Des del 1980 és professor a la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la UAB, de la qual ha estat degà entre el 2009 i el 2011. Les seves principals línies de recerca han estat l'epistemologia de les ciències socials, la sociologia de la religió, la identitat i la cultura nacionals, els mitjans de comunicació, i la immigració i els models d'integració social. Ha desenvolupat una part de la seva tasca professional com a periodista: fou sotsdirector del diari *Avui* (1989-1991) i ha rebut diversos guardons, com el Premi Nacional de Periodisme (1994), el Premi de Periodisme Serra i Morret (1995) o el Premi MIDAS (2009), atorgat per l'Associació Europea de Diaris en Llengües Minoritzades i Regionals. Ingressà a l'IEC el 2008.

* L'acte inclogué un recital de poemes a càrrec de Mariàngela Vilallonga, vicepresidenta de l'IEC, que recità «Mossèn Cinto», de Maria Àngels Anglada, i del poeta Enric Casasses, que recità «L'englantina d'or», d'Enric Casasses i Simó; «A la mort d'en Rafael Casanova», de Jacint Verdaguer, i «Agonia», d'Àngel Guimerà. Les diferents intervencions es van complementar amb les peces musicals interpretades per la companyia de música i dansa Xuriach: «Triste España sin ventura» (a la mort de l'infant Joan), de Juan del Encina, segle XVI; «La guerra (ensalada)», de Mateu Fletxa el Vell, segle XVI; «Batalla de sisè to», de J. Ximénez, segle XVII, i «Els segadors» (adaptació), segle XVII.